

(виробничої практики), безпосередньо здійснюючи профілактичну роботу з дітьми в реальних умовах професійної діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 468 с.

Одержано 28.03.2018

Рассмотрены особенности построения процесса подготовки будущих сотрудников подразделений превентивной деятельности к профилактической работе с детьми. Определены элементы содержания подготовки, усвоение которых обеспечивает формирование готовности курсантов к осуществлению профилактической работы. Обоснованы требования к выбору методов и организационных форм обучения курсантов профилактической работе с детьми. Показана необходимость подготовки к профилактической работе с детьми в аудиторной и внеаудиторной деятельности.

Ключевые слова: профилактическая работа, курсанты, превентивная деятельность, подготовка, дети.

УДК 159.9:343.91-051-025.32

Володимир Миколайович ФІЛОНЕНКО,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри соціології та психології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2662-1705>

ДО ПИТАННЯ ТИПОЛОГІЇ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ-РЕЦИДИВИСТА

Розглянуто типології злочинців-рецидивістів, що були запропоновані вітчизняними та зарубіжними дослідниками на різних етапах розвитку кримінології, юридичної психології та інших наук. Зроблено аналіз даних, вказано на можливі шляхи покращення психопрофілактичної роботи із особами, які схильні до скоєння кримінально караних діянь або відбувають покарання в місцях позбавлення волі.

Ключові слова: особистість, злочинець-рецидивіст, типологія особи злочинця.

Як типологічне явище, особистість злочинця є носієм найбільш суттєвих та стійких соціально-психологічних якостей та рис. Специфіка особистості злочинця полягає саме в присутності в її структурі особливостей, які виступають як внутрішньо детерміновані причини злочинної поведінки. Тому за основу кримінологічної типології особистості можна взяти внутрішні, суб'єктивні чинники злочинної поведінки, а саме: суспільна небезпека, мотив злочину, криміногенна зараженість, її вираженість та активність проявів. У разі такого підходу не можна ігнорувати інші об'єктивні фактори, які детермінують злочинну поведінку. Але, оскільки увагу надано особистості злочинця-рецидивіста, тому треба розрізняти типологію саме особистості.

Типологію рецидивістів можна здійснювати за різними ознаками: за статтю, віком, освітою, характером скоєних злочинів, кількістю залучень до кримінальної відповідальності, кількістю років, проведених у місцях позбавлення волі, і т. д. Так, можлива типологія за характером скоєних злочинів могла б включати в себе тих, хто вдруге і більше разів здійснює головним чином насильницькі злочини або корисливі, корисливо-насильницькі і т. ін. Дуже важливо виділяти рецидивістів за кількістю судимостей, відповідно до цього ознакою можна назвати неодноразово (засуджених «лише» вдруге) і багаторазово (засуджених три і більше разів) судимих злочинців. Важливим критерієм типологізації рецидивістів (як і інших злочинців) є мотиви їх злочинної поведінки.

У кримінології також прийнято розрізняти два типи особистості рецидивіста: антисоціальний і асоціальний. Зрозуміло, ці назви умовні. Такі типи можна виділити і серед багаторазово судимих рецидивістів.

Під антисоціальним типом особистості розуміється особистість, яка активно, наполегливо, постійно протиставляє свої злочинні наміри, цілі, установки цінностям суспільства.

На відміну від них, асоціальні злочинці більш пасивні, вони «пливуть за течією», для них вчинення злочинів – «просто» спосіб матеріального забезпечення дезадаптивного антисуспільного існування. У результаті систематичного аналізу різних типологій було виявлено, що в їхній основі лежить єдиний механізм функціонування: деструктивний (гебоїдний і конституційно-афективний), дефіцитарний, дезадаптивний (соціально-дисгармонійний і

соціально-дезадаптивний) і змішаний. За основу була взята типологія Г. Б. Калманова [1]. У створену ним типологію О. О. Антонян були внесені конкретні дані, які були отримані в ході проведення емпіричних досліджень. Ця типологія заснована на психологічних (соціально-психологічних і патопсихологічних) особливостях обстежених рецидивістів. Дослідниця включила до типології таких осіб. Рецидивіст з антисуспільною установкою універсального характеру, рецидивіст з антигромадською установкою насильницького характеру, рецидивіст асоціального типу, рецидивіст ситуативного типу.

Наявність явно виражених антигромадських поглядів, що виявляються в поведінці всіх розглянутих типів рецидивістів, передбачає необхідність здійснення відносно них всього комплексу профілактичних та оперативно-профілактичних заходів. Знання зазначених характеристик сприятиме більш успішній боротьбі з рецидивною злочинністю [2, с. 173–181].

Найпоширенішим є групування неодноразово засуджених осіб за характером злочинної діяльності, а також за глибиною і стійкістю антисоціальних установок особи. За першим критерієм рецидивісти поділяються на: а) загальнокримінальних корисливих (зłodіїв, шахраїв, грабіжників тощо); б) економічних (хабарників, розкрадачів, контрабандистів, валютників та ін.); в) насильницьких (убивць, хуліганів, гвалтівників); г) інших (дезертирів, осіб, які ухиляються від сплати аліментів, засуджених за необережні злочини тощо).

Асоціальність особи визначається також й поведінкою у місцях виконання покарань. Відрізняються: а) кримінально-активні, постійно спрямовані на вчинення злочинів та інших правопорушень; б) схильні до скоєння злочинів за сприятливих обставин; в) особи, які випадково були втягнуті у злочин [3].

У зарубіжній кримінології проблема типологізації злочинців – рецидивістів розглядалась М. Е. Wolfgang у 70-х роках XX століття. Він виділив такі типи рецидивістів, як нехронічний (non-chronic), хронічний (chronic). М. DeLisi [4] у дослідженні рецидивної преступності, розглядаючи особливості кримінальної кар'єри рецидивістів, доповнив типологію М. Е. Wolfgang групою надхронічних (extreme-chronic) рецидивістів.

Щодо потреб класифікаційної системи та міждисциплінарного плану попередження та протидії рецидивній злочинності

М. І. Schoeman визначає типи рецидивістів відповідно до відтворюваності злочину: «repeat offender» (друга судимість), «chronic offender» (3 – 5 судимостей), «career criminals» (більше п'яти судимостей). Дослідниця наголошує, що така типологія є адекватною щодо вимог пенітенціарної системи, служб пробації та ефективною щодо організації корекційних впливів [5].

Психологічна типізація злочинців – це один з методів пізнання досліджуваного явища, але, насамперед, треба вивчати особистості конкретних злочинців з відповідним теоретичним узагальненням отриманих даних.

Тому створення типології, заснованої на спеціалізації та типі відтворюваності злочину, яка б містила широкий спектр психологічних особливостей рецидивістів є нагальною потребою у контексті проведення психокорегувальних заходів в діяльності психологів пенітенціарної системи, а також служби дільничних інспекторів та соціальних служб.

Список бібліографічних посилань

1. Антонян Ю. М., Калманов Г. Б., Ножкина Т. А. Личность рецидивиста и типология рецидивистов. *Сборник научных трудов Института Гуманитарного образования*. 2007. Вып. 8. С. 22–30.
2. Антонян Е. А. Личность рецидивиста: криминологическое и уголовно-исполнительное исследование : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. М., 2014. 353 с.
3. Джужа О. М. Профілактика злочинів : підручник. Київ : Атіка, 2011. 720 с.
4. DeLisi M. Extreme career criminals. *American Journal of Criminal Justice*. 2001. Vol. 25, No. 2. P. 239–252.
5. Schoeman M. I. Recidivism: a conceptual and operational conundrum. *Acta Criminologica. CRIMSA Conference*. Spec. ed. 1. 2010. P. 80–94.

Одержано 20.03.2018

Рассмотрены типологии преступников-рецидивистов, которые предлагались отечественными и зарубежными исследователями на разных этапах развития криминологии, юридической психологии и других наук. Сделан анализ данных, указано на возможные пути улучшения психопрофилактической работы с лицами, склонными к совершению уголовно наказуемых деяний или отбывающих наказание в местах лишения свободы.

Ключевые слова: личность, преступник-рецидивист, типология личности преступника.